

**SAVJET EVROPE
KOMITET MINISTARA**

Preporuka(2010)5

o mjerama borbe protiv diskriminacije zasnovane na seksualnoj orijentaciji i rodnom identitetu, usvojena od strane Komiteta ministara i upućena državama članicama*

*(Usvojena od strane Komiteta ministara
31.marta 2010.godine na 1081. sastanku zamjenika ministara)*

Komitet ministara, u skladu sa članom 15.b Statuta Savjeta Evrope i,

Imajući u vidu da je cilj Savjeta Evrope postizanje većeg jedinstva između njegovih članica i da su zajedničke akcije u oblasti ljudskih prava posebno važan način na koji tom cilju treba stremiti;

Podsjećajući da su ljudska prava univerzalna i nedjeljiva za sva ljudska bića, i naglašavajući posvećenost Savjeta Evrope u obezbjeđivanju slobode i jednakosti, u dostojanstvu i pravima, svim ljudskim bićima bez diskriminacije na osnovu pola, rase, jezika, vjeroispovjesti, političkih ili drugih uvjerenja, nacionalnog ili društvenog porjekla, pripadnosti nacionalnoj manjini, imovinskog statusa ili rođenja, u skladu sa Evropskom Konvencijom za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (u daljem tekstu "Konvencija") i njenim protokolima;

Priznajući da je nediskriminatorni odnos države, kao i, gdje je potrebno, pozitivne državne i nedržavne mjere zaštite od diskriminacije, predstavljaju osnovne komponente međunarodnog sistema zaštite ljudskih prava i osnovnih sloboda;

Priznajući da su lezbejke, homoseksualne, biseksualne i transrodne osobe, vjekovima i danas, izložene homofobiji, transfobiji kao i ostalim oblicima netolerancije i diskriminacije, čak i unutar svojih porodica - uključujući kriminalizaciju, marginalizaciju, socijalnu isključenost i nasilje – na osnovu njihove seksualne orijentacije i rodnog identiteta, i da je potrebno preduzeti posebne mjere kako bi se obezbijedilo puno uživanje ljudskih prava tih lica;

* Prevod Preporuka je nezvaničan prevod tima OKC Juventasa koji radi na projektu "Crna Gora-svijetla tačka na gej mapi".

Uzimajući u obzir da sudska praksa Evropskog suda za ljudska prava (u daljem tekstu "Sud") i ostalih međunarodnih sudova zabranjuje uzimanje seksualne orijentacije kao osnova za diskriminaciju i na taj način doprinijeli unaprijeđenju zaštite prava LGBT osoba;

Podsjećajući da, u skladu sa dosadašnjom praksom Suda, svaka razlika u postupanju, kako ne bi bila diskriminatorna, mora imati objektivno i razumno opravdanje, utemeljeno na legitimnom cilju i da uključuje sredstva koja su srazmjerna ostvarenju tog cilja;

Imajući u vidu princip da se ni kulturnim, ni tradicionalnim niti vjerskim vrijednostima, kao ni pravilima "dominantne kulture" ne može opravdati govor mržnje ili neki drugi oblik diskriminacije zasnovan na seksualnoj orijentaciji ili rodnom identitetu;

Imajući u vidu poruku Komiteta ministara upućenu upravnim odborima i ostalim odborima koji su uključeni u međuvladinu saradnju Savjeta Evrope o jednakosti svih ljudskih bića, u dostojanstvu i pravima, uključujući i lezbejke, homoseksualne, biseksualne i transrodne osobe, usvojenu 2. Jula 2008.godine, zajedno sa ostalim relevantnim preporukama;

Uzimajući u obzir preporuke usvojene od 1981. godine od strane Parlamentarne skupštine Savjeta Evrope u vezi sa diskriminacijom zasnovanom na seksualnoj orijentaciji ili polnom identitetu, kao i Preporuku 211(2007) Kongresa lokalnih i regionalnih vlasti Savjeta Evrope "Sloboda okupljanja i izražavanja lezbejki, homoseksualaca, biseksualaca i transrodnih osoba";

Uvažavajući ulogu Komesara za ljudska prava u praćenju stanja prava lezbejki, homoseksualaca, biseksualaca i transrodnih osoba u državama članicama, sa akcentom na diskriminaciju zasnovanu na seksualnoj orijentaciji ili rodnom identitetu;

Uzimajući u obzir zajedničku izjavu 66 zemalja na Generalnoj skupštini Ujedinjenih nacija, od 18. decembra 2008. godine koja je osudila kršenja ljudskih prava zasnovano na seksualnoj orijentaciji ili rodnom identitetu, kao što su ubistva, mučenja, arbitrarna pritvaranja, kao i lišavanje ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava, uključujući pravo na zdravlje;

Ističući da se diskriminacija i socijalna isključenost zasnovana na seksualnoj orijentaciji ili rodnom identitetu na najbolji način može prevazići uključivanjem zajedničkih mjera koje će biti usmjerene kako na one koji su iskusili takvu diskriminaciju ili isključenost, kao i na širu javnost;

Preporučuje se vladama zemalja članica da:

1. Ispitaju postojeće zakonske i ostale mjere, drže ih pod revizijom, i prikupljaju i analiziraju relevantne podatke u cilju praćenja i obeštećenja bilo koje direktne ili indirektno diskriminacije zasnovane na seksualnoj orijentaciji ili rodnom identitetu;
2. Obezbijede usvajanje i efikasnu primjenu svih zakonodavnih i drugih mjera u borbi protiv diskriminacije zasnovane na seksualnoj orijentaciji ili rodnom identitetu kako bi se osiguralo poštovanje ljudskih prava lezbejki, homoseksualaca, biseksualaca i transrodnih osoba, i promovisala tolerantnost prema njima;
3. Osiguraju da su žrtve diskriminacije upoznate sa pravom na efikasan pravni lijek kao i da imaju pristup pred državnim organima, i da mjere borbe protiv diskriminacije uključuju, gdje je potrebno, sankcije za povredu prava i adekvatnu nadoknadu žrtvama diskriminacije;
4. Države članice treba da se u svojim zakonodavstvima, politikama i praksama rukovode principima i mjerama sadržanim u Dodatku ove Preporuke;
5. Obezbijede odgovarajuća sredstva i akcije da se ova Preporuka, uključujući i Dodatak, prevedu i distribuiraju što je šire moguće.

Dodatak Preporuci br (2010)5

I. Pravo na život, sigurnost i zaštitu od nasilja

A. "Zločini iz mržnje" i drugi incidenti podstaknuti mržnjom

1. Države članice treba da obezbijede efikasnu, brzu i nepristrasnu istragu u slučajevima navodnih zločina i drugih incidenata, u kojima postoji osnovana sumnja da je počinitelj motivisan seksualnom orijentacijom ili rodnim identitetom žrtve; one treba dalje da obezbijede da se posebna pažnja obraća na istragu takvih zločina i incidenata kada su ona navodno počinjena od strane službenika koji se bave sprovođenjem zakona ili drugih lica koja su postupala u službenom svojstvu, kao i da se oni koji su odgovorni za takva djela, efikasno privedu pravdi, i po potrebi kazne kako bi se izbjeglo nekažnjavanje.
2. Države članice treba da obezbijede da se prilikom određivanja sankcija za zločine koji su motivisani predrasudama vezanim za seksualnu orijentaciju ili rodni identitet, to može uzeti u obzir kao otežavajuća okolnost.
3. Države članice treba da preduzmu odgovarajuće mjere kako bi ohrabрили žrtve i svjedoke u "zločinima iz mržnje" i ostalim incidentima zasnovanim na mržnji, da prijave takve zločine i incidente; u tu svrhu, države članice treba da preduzmu sve potrebne korake da obezbijede organe za sprovođenje zakona, uključujući i sudstvo, znanjima i vještinama koja su im potrebna za prepoznavanje takvih zločina i incidenata, kao i da obezbijede adekvatnu pomoć i podršku žrtvama i svjedocima.

4. Države članice treba da preduzmu odgovarajuće mjere da osiguraju bezbjednost i dostojanstvo svih lica u pritvoru, ili na neki drugi način lišena slobode, uključujući i lezbejke, homoseksualce, biseksualce i transrodne osobe, a posebno da preduzmu zaštitne mjere protiv fizičkih napada, silovanja i drugih oblika seksualnog zlostavljanja tih lica, bez obzira da li su počinjena od strane drugih zatvorenika ili osoblja; mjere treba preduzeti tako da se na adekvatan način poštuje i štiti rodni identitet transrodnih osoba.

5. Države članice treba da osiguraju prikupljanje i analizu podataka relevantnih za diskriminaciju zasnovanu na seksualnoj orijentaciji i rodnom identitetu, a posebno o "zločinima iz mržnje" i drugim incidentima podstaknutim mržnjom zasnovanom na seksualnoj orijentaciji ili rodnom identitetu.

B. "Govor mržnje"

6. Države članice treba da preduzmu odgovarajuće mjere u borbi protiv svih oblika izražavanja, uključujući medije i Internet, za koje se sa razlogom vjeruje da mogu proizvesti efekat podsticanja, promovisanja i širenja mržnje ili druge oblike diskriminacije prema lezbejkama, homoseksualcima, biseksualcima i transrodnim osobama. Takvi "govori mržnje" treba da budu zabranjeni i javno osuđeni kad god se dogode. Sve preduzete mjere treba da poštuju osnovno pravo na slobodu izražavanja u skladu sa članom 10. Konvencije i dosadašnjom sudskom praksom Suda.

7. Države članice treba da podignu svijest među javnim organima i javnim institucijama na svim nivoima o njihovoj odgovornosti da se suzdrže od svih izjava, pogotovo u medijima, koje mogu biti shvaćene na način da daju legitimitet mržnji ili diskriminaciji.

8. Javne funkcionere i ostale predstavnike države treba podsticati da promovišu toleranciju i poštovanje ljudskih prava lezbejki, homoseksualaca, biseksualaca i transrodnih osoba kad god učestvuju u dijalogu sa ključnim predstavnicima civilnog društva, uključujući medije i sportske organizacije, političke organizacije i vjerske zajednice.

II. Slobodno udruživanje

9. Države članice treba da preduzmu odgovarajuće mjere da obezbijede, u skladu sa članom 11. Konvencije, puno uživanje prava na slobodno udruživanje bez diskriminacije zasnovane na seksualnoj orijentaciji ili rodnom identitetu; naročito je potrebno spriječiti i ukinuti diskriminatorne administrativne procedure uključujući i pretjerane formalnosti za registraciju i ostvarenje rada udruženja, istovremeno treba preduzeti mjere da se spriječi zloupotreba pravnih i administrativnih odredbi, poput onih koje se odnose na ograničenja u cilju zaštite javnog zdravlja, javnog morala i javnog reda.

10. Pristup javnim sredstvima za finansiranje nevladinih organizacija treba da bude obezbijeđen bez diskriminacije zasnovane na seksualnoj orijentaciji ili rodnom identitetu.

11. Države članice treba da obezbijede odgovarajuće mjere da efikasno zaštite branioca ljudskih prava lezbejki, homoseksualaca, biseksualaca i transrodnih osoba od napada i nasilja kojem mogu biti izloženi, uključujući i kada je ono navodno počinjeno od strane državnih službenika, kako bi im se omogućilo da slobodno obavljaju svoje aktivnosti u skladu sa Deklaracijom Komiteta ministara Savjeta Evrope o unaprijeđenju zaštite branioca ljudskih prava i promociji njihovih aktivnosti.

12. Države članice treba da obezbijede da se nevladine organizacije koje se bave zaštitom ljudskih prava lezbejki, homoseksualaca, biseksualaca i transrodnih osoba na odgovarajući način konsultuju prilikom usvajanja i primjene mjera koje mogu da imaju uticaj na ljudska prava tih lica.

III. Sloboda izražavanja i mirnog okupljanja

13. Države članice treba da preduzmu odgovarajuće mjere da obezbijede, u skladu sa članom 10. Konvencije, puno uživanje prava na slobodu izražavanja bez diskriminacije zasnovane na seksualnoj orijentaciji ili rodnom identitetu, uključujući i slobodu primanja i širenja informacija o predmetima koji se odnose na seksualnu orijentaciju i rodni identitet.

14. Države članice treba da preduzmu odgovarajuće mjere na nacionalnom, regionalnom i lokalnom nivou kako bi se obezbijedilo puno uživanje prava na mirno okupljanje, u skladu sa članom 11. Konvencije, bez diskriminacije zasnovane na seksualnoj orijentaciji ili rodnom identitetu.

15. Države članice treba da obezbijede da organi zaduženi za sprovođenje zakona preduzmu odgovarajuće mjere da zaštite učesnike u mirnim demonstracijama u korist ljudskih prava lezbejki, homoseksualaca, biseksualaca i transrodnih osoba, od bilo kog pokušaja ometanja ili spriječavanja uživanja prava na slobodno izražavanje i mirno okupljanje.

16. Države članice treba da preduzmu odgovarajuće mjere da spriječe ograničavanje punog uživanja prava na slobodno izražavanje i mirno okupljanje, koje proizilazi iz zloupotrebe tumačenja pravnih ili administrativnih odredbi, kao što su zaštita javnog zdravlja, javnog morala ili javnog reda.

17. Javne vlasti na svim nivoima treba ohrabriti da javno osude, posebno u medijima, bilo koje nezakonito ometanje uživanja prava pojedinaca ili grupa na slobodno izražavanje i

mirno okupljanje, naročito kada se ona odnose na ljudska prava lezbejki, homoseksualaca, bisesksualaca i transrodnih osoba.

IV. Pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života

18. Države članice treba da ukinu sve diskriminatorne zakone koji inkriminišu seksualne odnose između odraslih osoba istog pola, uključujući i sve razlike u pogledu dozvoljene starosti za stupanje u seksualne odnose između osoba istog i različitog pola; one takođe treba da preduzmu odgovarajuće mjere da se odredbe krivičnih zakona, koje zbog svoje formulacije mogu dovesti do diskriminatorne primjene, ponište, izmijene ili primjenjuju isključivo na način koji je u skladu sa principom nediskriminacije.

19. Države članice treba da obezbijede da se lični podaci koji se odnose na seksualnu orijentaciju ili rodni identitet osobe ne prikupljaju, čuvaju ili na neki drugi način koriste od strane javnih institucija, uključujući organe za sprovođenje zakona, osim kada je to neophodno za postizanje određenih, zakonitih i legitimnih ciljeva; dok postojeće zapise koji nisu u skladu sa tim principima treba uništiti.

20. Zahtjeve koji se odnose na pravno priznanje promjene pola, uključujući promjene fizičkog izgleda, treba redovno preispitivati u cilju otklanjanja uvrijedljivih preduslova.

21. Države članice treba da obezbijede odgovarajuće mjere koje garantuju puno pravno priznanje promjene pola osobe na svim životnim poljima, naročito tako što će omogućiti promjenu imena i pola u ličnim ispravama na brz, transparentan i jednostavan način; države članice takođe treba da obezbijede, gdje je to potrebno, odgovarajuće priznavanje i promjenu ostalih dokumenata kao što su obrazovne ili radne diplome i sertifikati.

22. Države članice treba da preduzmu sve neophodne mjere da osiguraju da, jednom kada je promjena pola ustanovljena i pravno priznata su skladu sa paragrafima 20. i 21. u gore navedenom tekstu, pravo transrodne osobe da stupi u brak sa osobom suprotnog pola je u potpunosti zagarantovano.

23. Gdje nacionalno zakonodavstvo daje prava i obaveze nevjenčanim parovima, države članice treba da osiguraju važenje istih odredbi, bez diskriminacije, za parove istog i različitog pola, uključujući i pravo na nasljeđivanje penzije i imovine.

24. Tamo gdje nacionalna zakonodavstva priznaju veze između partnera istog pola, države članice treba da nastoje da osiguraju da se njihov pravni status, prava i obaveze koje proističu iz tog odnosa, odgovaraju onima koja se priznaju parovima suprotnog pola u sličnim situacijama.

25. Tamo gdje nacionalna zakonodavstva ne priznaju niti daju prava i obaveze registrovanim partnerstvima i nevjenčanim parovima istog pola, zemlje članice se pozivaju da razmotre mogućnost pružanja pravne ili neke druge pomoći za rješavanje praktičnih socijalnih problema parovima istog pola, bez diskriminacije bilo koje vrste, uključujući i diskriminaciju prema parovima različitog pola.

26. Vodeći se principom najboljeg interesa za dijete prilikom donošenja odluke o roditeljskoj odgovornosti za, ili starateljstvom nad djetetom, države članice treba da obezbijede da se takve odluke donose bez diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta.

27. Vodeći se principom najboljeg interesa za dijete prilikom donošenja odluke o usvajanju, države članice čije zakonodavstvo dozvoljava usvajanje djeteta pojedincu, treba da obezbijede da se zakon primjenjuje bez diskriminacije zasnovane na seksualnoj orijentaciji i rodnom identitetu.

28. Tamo gdje nacionalni zakon dozvoljava reproduktivni tretman samohranim majkama, države članice treba da nastoje da obezbijede pristup takvom tretmanu bez diskriminacije zasnovane na seksualnoj orijentaciji.

V. Zaposlenje

29. Države članice treba da obezbijede uspostavljanje i primjenu odgovarajućih mjera koje obezbijeduju efikasnu zaštitu od diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta u pogledu zapošljavanja i zanimanja kako u javnim tako i u privatnim institucijama. Te mjere treba da obuhvate uslove za pristup zapošljavanju i unaprijeđenju, otpuštanje, plate i ostale radne uslove, uključujući i prevenciju, suzbijanje i sankcionisanje uznemiravanja i drugih oblika viktimizacije.

30. Posebnu pažnju treba posvetiti pružanju efikasne zaštite prava na privatnost transrodnih osoba u kontekstu zapošljavanja, posebno prilikom ispunjavanja prijave za posao, kako bi se izbjeglo otkrivanje prethodnog roda ili imena pred poslodavcem i ostalim zaposlenima.

VI. Obrazovanje

31. Rukovodeći se prevashodno interesom djeteta, države članice treba da preduzmu odgovarajuće zakonske i druge mjere, sa fokusom na obrazovanje osoblja i učenika, da osiguraju puno uživanje prava na obrazovanje bez diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta; ovo se naročito odnosi na očuvanje prava djece i mladih na obrazovanje u bezbjednom okruženju, izuzetom od nasilja, šikaniranja, socijalne

isključenosti i drugih oblika diskriminacije i ponižavajućeg postupanja zasnovanog na seksualnoj orijentaciji ili rodnom identitetu.

32. Rukovodeći se prevashodno interesom djeteta, potrebno je preduzeti odgovarajuće mjere na svim nivoima u obrazovnim institucijama u cilju širenja uzajamnog poštovanja i tolerancije, bez obzira na seksualnu orijentaciju ili rodni identitet. Te mjere treba da obuhvate pružanje objektivnih informacija o seksualnoj orijentaciji i rodnom identitetu, na primjer u školskim programima i edukativnim materijalima, kao i pružanje potrebnih informacija, zaštite i podrške učenicima i studentima kako bi im se omogućilo da žive slobodno u skladu sa svojom seksualnom orijentacijom i rodnim identitetom. Osim toga, države članice mogu izraditi i implementirati politike i akcijske planove o jednakosti i bezbjednosti u školama i mogu obezbijediti pristup adekvatnoj obuci protiv diskriminacije, podršci i nastavnim sredstvima.

VII. Zdravlje

33. Države članice treba da preduzmu odgovarajuće zakonodavne i ostale mjere kako bi obezbijedile puno uživanje prava na najveći mogući standard zdravlja bez diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta; naročito, države članice treba da uzmu u obzir specifične potrebe lezbejki, homoseksualaca, biseksualaca i transrodnih osoba prilikom razvoja nacionalnih zdravstvenih planova, uključujući zdravstvene ankete, mjere za prevenciju samoubistava, zdravstvene programe, kurseva i materijala, kao i prilikom vršenja monitoringa i evaluacije kvaliteta zdravstvenih usluga.

34. Odgovarajuće mjere treba preuzeti kako bi se izbjeglo klasifikovanje homoseksualnosti kao bolesti, u skladu sa standardima Svjetske zdravstvene organizacije.

35. Države članice treba da preduzmu odgovarajuće mjere da osiguraju slobodan pristup transrodnih osoba odgovarajućim zdravstvenim službama za promjenu pola, uključujući psihološke, endokrinološke i hiruške stručne službe u pogledu zaštite zdravlja transrodnih osoba, bez podvrgavanja tih osoba nerazumnim zahtjevima; nijedna osoba ne smije biti podvrgnuta promjeni pola bez njenog/njegovog pristanka.

36. Države članice treba da preduzmu odgovarajuće zakonodavne i druge mjere, kako bi osigurale da sve odluke o ograničavanju troškova koje pokriva zdravstveno osiguranje prilikom promjene pola budu zakonite, objektivne i proporcionalne.

VIII. Stanovanje

37. Potrebno je preduzeti sve potrebne mjere kako bi se obezbijedilo jednako uživanje prava na adekvatno stanovanje, bez diskriminacije zasnovane na seksualnoj orijentaciji ili

rodnom identitetu; takve mjere treba posebno da nastoje da obezbijede zaštitu od diskriminatornog izbacivanja, i da garantuju jednaka prava na sticanje i posjedovanje zemlje i ostale imovine.

38. Dužnu pažnju treba posvetiti rizicima beskušništva sa kojima se suočavaju lezbejke, homoseksualci, biseksualci i transrodne osobe, uključujući mlade i djecu koji mogu biti posebno ranjivi na socijalnu isključenost, uključujući i isključenost iz vlastitih porodica; i u tom kontekstu je potrebno obezbijediti adekvatnu socijalnu pomoć na osnovu objektivne procjene svakog pojedinačnog slučaja, bez diskriminacije.

IX. Sport

39. Homofobija, transfobija i diskriminacija zasnovana na seksualnoj orijentaciji i rodnom identitetu u sportu, su poput rasizma i svih ostalih oblika diskriminacije, neprihvatljive i protiv njih se treba boriti.

40. Sportske aktivnosti i sportski objekti treba da budu otvoreni za sve, bez diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta; posebno je potrebno preduzeti efektivne mjere kako bi se spriječile, zaustavile i sankcionisale uvrede zasnovane na seksualnoj orijentaciji ili rodnom identitetu, u toku ili u okviru sportskih događaja.

41. Države članice treba da podstaknu i podrže dijalog sa sportskim udruženjima i klubovima obozavaoca u razvoju kampanja za podizanje nivoa svijesti protiv diskriminacije prema lezbejkama, homoseksualcima, biseksualcima i transrodnim osobama u sportu i u osuđivanju ispoljavanja netrpeljivosti prema njima.

X. Pravo na azil

42. U slučajevima kada zemlje članice imaju međunarodnu obavezu u tom pogledu, one bi trebalo da prihvate osnovani strah od progona zbog seksualne orijentacije ili rodnog identiteta kao valjan osnov za davanje izbjegličkog statusa ili azila toj osobi, prema domaćem zakonodavstvu.

43. Države članice treba posebno da obezbijede da osobe koje traže azil, neće biti poslate u zemlju u kojoj bi njihov život ili sloboda bili ugroženi, ili u kojoj bi se suočili sa rizikom od torture, progona, nehumanog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja zbog njihove seksualne orijentacije ili rodnog identiteta.

44. Osobe koje traže azil moraju biti zaštićene od bilo kakvih diskriminatornih politika ili praksi zasnovanim na seksualnoj orijentaciji ili rodnom identitetu; odgovarajuće mjere je posebno potrebno preduzeti kako bi se spriječio rizik od fizičkog nasilja, uključujući

seksualno zlostavljanje, verbalnu agresiju i ostale oblike uznemiravanja lica koja traže azil i koja su lišena slobode, i obezbijediti im slobodan pristup svim informacijama koje su relevantne za njihovu specifičnu situaciju.

XI. Nacionalne strukture za ljudska prava

45. Države članice treba da obezbijede da njihove nacionalne strukture za ljudska prava imaju jasne mandate da se bave slučajevima diskriminacije zasnovanim na seksualnoj orijentaciji ili rodnom identitetu; naročito bi trebalo da budu u stanju da daju preporuke na postojeće zakonodavstvo i javne politike, podižu nivo svijesti javnosti, kao i da – onoliko koliko domaće zakonodavstvo to dopušta – ispituju pojedinačne pritužbe na javni i privatni sektor i da pokreću ili učestvuju u sudskim postupcima.

XII. Višestruka diskriminacija

46. Države članice se ohrabruju da preduzmu mjere kako bi se obezbijedilo da zakonske odredbe u nacionalnim zakonodavstvima koje zabranjuju ili spriječavaju diskriminaciju istovremeno pružaju zaštitu od višestruke diskriminacije, uključujući i onu koja je zasnovana na seksualnoj orijentaciji ili rodnom identitetu; nacionalne strukture za ljudska prava bi trebalo da imaju širok mandat kako bi im se omogućilo rješavanje tih pitanja.